

Professor i internationell hälsa, rådgivare åt Sida och WHO, grundare av stiftelsen Gapminder och en av världens 100 mest inflytelserika personer enligt tidskriften Times. Läkartidningen fick en pratstund med Hans Rosling som brinner för att få oss människor att se världen som den är – och som anser att FN:s millenniemål borde vara att världens 2 miljarder fattiga ska få det bättre.

TEXT: ANDERS HANSEN

»Jag håller inte på med opinion – jag sysslar med fakta«

KI-professorn i internationell hälsa Hans Rosling har under senare år hyllats av tungviktare som Bill Gates och USA:s före detta vice president Al Gore. Priser och utmärkelser har dugat tätt. Tidskriften Time listade honom nyligen som en av världens 100 mest inflytelserika människor. Hyllningarna kommer inte bara från akademiskt och politiskt håll.

Hans filmade föreläsningar har setts av miljoner på YouTube. Rosling har gjort sina rörliga bubbeldiagram med data över barnadödlighet, medellivslängd och befolkningsmängd till något som människor världen över kan ta till sig. I dag gör han 100 föreläsningar per år med ett tydligt mål: att få världen att se den som den är.

Läkartidningen träffar Hans Rosling för ett tre timmar långt samtal på hans stiftelse Gapminders kontor i Stockholm. Han är betydligt mer lågmäld än under sina föreläsningar men med sam-

ma glödande passion för medicin, global hälsa och statistik. Till skillnad från många andra offentliga personer finns inget tillrättalagt över honom. Han lindar inte in utan svarar rakt. Frispråkig men hela tiden förankrad i fakta.

Du får människor som normalt inte har intresse för folkhälsa att intressera sig. Vad är hemligheten?

– Människor är intresserade av en verklighet, inte av siffror. Men verkligheten låter sig ofta beskrivas av siffror, säger Hans Rosling. Jag kallas ibland opinionsbildare, och det är helt fel. Jag håller inte på med opinion. Jag sysslar med fakta.

Icke desto mindre är det en pedagogisk bedrift att lära ut detta och få så många att intressera sig.

– Det är ett sätt att se på saken, ett annat är att det är ett stort ansvar. Hur ska man handskas med den här framgången? Vi har en klar målsättning och det är att människor ska kunna detta. De bästa vore om de inte identifierade det med mig och Gapminder. Fram-

gången nås inte genom berömmelse utan genom att de glömmet bort oss.

2007 köpte Googlegrundarna Sergey Brin och Larry Page Gapminders mjukvara. Något privatekonomiskt klipp var det dock inte fråga om. Pengarna lades i Gapminders stiftelse.

– Efter att jag presenterat Gapminder granskade Larry Page mig och frågade »Who wrote the code?« Det var uppenbart för honom att en 55-årig gubbe inte kunde ha gjort det. Det är min son Ola och sonhustrun Anna som gjort allt. Alla tror att det är jag, men det stämmer inte.

Rosling hade först inte tänkt bli vare sig läkare eller forskare. Efter gymnasiet läste han statistik och planerade komplettera med nationalekonomi och statsvetenskap för att arbeta med samhällsutveckling. Intresset för läkaryrket väcktes under det första året på universitet.

– Jag hade träffat min blivande fru som jobbade inom vården och hon ord-

Foto: Lisa Thanner/IBL

nade så att jag kunde börja arbeta som extravak. Jag tyckte sjukhusvärlden var spännande och läste in biologi samtidigt som statistiken. Därefter sökte jag läkarlinjen och kom in, säger Hans Rosling.

Han blev intresserad av global hälsa redan under en utbyteskurs i Bangalore

»Människor är intresserade av en verklighet, inte av siffror. Men verkligheten låter sig ofta beskrivas av siffror.«

och kom efter studierna att arbeta i Moçambique som utlandsrekryterad distriktsläkare.

– Det var naturligtvis oerhört avgörande år och det var jag förberedd på redan innan jag åkte. Det var inget litet projekt, jag var ansvarig för all sjukvård inom ett upptagningsområde på

300 000 människor. Det ansvaret var oerhört lärorikt.

Rosling jämför med Gävleborgs läns landsting, där han också arbetat, som har ungefär samma yta och befolkning.

– I Gävle fanns 850 läkare, i Moçambique var vi två. Jag hade hand om allt från barn som dog till koleraepidemier och sjömän som blivit psykotiska. 3 000 barn dog varje år i vårt upptagningsområde. Bara 50 dog på sjukhus, övriga 2 950 i hemmet. Jag insåg att jag inte kunde lägga all min tid på sjukhuset utan var tvungen att fokusera på annat, som att få vaccinationstäckning.

När det går hundra läkare till jobbet här i Sverige så går det en i de fattigaste länderna. Detta är grundläggande att ta åt sig, menar Hans Rosling. Att sen förstå vad det innebär är en annan sak.

– Under de här åren förstod jag fattigdomens djup. Då kommer ett slags plikt, säger han.

Ett moraliskt imperativ som följer av insikten?

– Nej, inte främst moraliskt men professionellt.

Planerade du att bli forskare?

– Nej, jag halkade in i det. Den 21 augusti 1981 klockan åtta på morgonen blev jag forskare. Då träffade jag 30 barn med akut debuterande spastisk förlamning av bägge benen utan andra sjukdomstecken. Det visade sig vara en ny sjukdom som jag kom att ägna 20 år av mitt liv att studera. Bland annat screenade vi en halv miljon människor på sex veckor. Utan anslag!

Sjukdomen, som kom att kallas Konzo, berodde på att man inte processat frukten kassava tillräckligt. Detta leder till att rötterna faller ut linamarin, som i sin tur kan frigge vätecyanid som angriper motorneuronen. Rosling disputerade 1986 och var en av grundarna av Läkare utan gränsers svenska avdelning. Efter att ha arbetat i Uppsala i många år utnämndes han 1999 till professor i internationell hälsa vid Karolinska institutet. Han hade upptäckt stora kun-

April 2012 – på plats för att fira Times gala för de 100 mest inflytelserika personerna i världen.

100 resdagar per år – men här på hemmaplan.

»Bra bistånd använder Excel. Inte Word och Powerpoint«, menar Hans Rosling,

skapsluckor. Vid en enkätundersökning fick läkarstudenterna svara på frågor såsom hur många barn en kvinna i Bangladesh har i genomsnitt eller hur lång medellivslängden är i Thailand. Resultatet var uselt.

– Studenternas bild av världen var helt felaktig. De beskrev en tudelad »vi och dom«-värld med i- och u-länder där de sistnämnda hade kort medellivslängd och varje kvinna födde fem–sex barn. De såg världen som den såg ut för 20–30 år sedan. Det finns visserligen 1,5–2 miljarder riktigt fattiga människor, men de flesta ligger emellan rika och fattiga. Det sätt som vår värld förändrats på under de senaste decennierna är en fullständigt makalös och obekräftlig framgång. En av de mest epokgörande händelserna i mänsklighetens historia har skett de senaste tio åren och gått folk förbi.

Varför har vi så svårt att ta den typen av information till oss?

– Min slutsats efter att ha arbetat ett liv med detta är att det är ren och skär okunskap. Det ingår inte i skolan, inte ens i läkarlinjen, och det är oförlåtligt. Det är också mediernas fel att det inte förmedlas. I det postindustriella samhället ska man inte tänka utan känna. Människor känner men de lär sig inte fakta. Ska man sedan ha moral kring något man inte kan något om blir det ju hur fel som helst.

Kan okunskapen om att världen blivit bättre skapa hopploshet? Så att människor till exempel tycker att det inte spelar någon roll om vi ger bistånd då inget händer.

– Ja, så är det. Men det kan också vara så att människor är benägna att ge mer pengar om de tror att världen är sämre än den är.

Du lyfts ofta fram av Bill Gates som donerar 40 miljarder kronor om året till välgörenhet, i samma nivå som vad Sverige ger i bistånd.

– Vad som imponerar med Bill och Melinda Gates är att de räknar på saker och använder Excel. Bra bistånd använder Excel, inte Word och Powerpoint. Gates arbetar fakta- och evidensbaserat. Det är en lärande organisation. De lyfter inte fram sig själva och de försöker lösa problem, inte göra symbol-

»Det talas ibland om att vi i Sverige och andra rika länder måste behålla vårt försprång. Det är ren arrogans. Skulle man inte vilja att alla fick vara lika friska och demokratiska? Det kan man väl inte missunna människor. Det är rasismens nya skepnad.«

handlingar. Gapminder har inte tagit emot en krona från Gates' stiftelse. »Är det för att du vill kunna kritisera oss?« frågade Bill Gates mig. Jag svarade att det är för att jag vill kunna berömma er. Det är nämligen inte många som kan göra det trovärdigt.

Ett område han ofta belyser felaktiga uppfattningar om, är befolkningstillväxt. I dag finns 7 miljarder människor på jorden. Befolkningen kommer att öka till 9–10 miljarder och sedan ligga kvar på den nivån. Ökningen på 2–3 miljarder kommer av att de redan födda

barnkullarna lever sina liv och så småningom blir gamla medan de som är gamla i dag, som är mindre kullar, så småningom dör.

– Jag kallar det utfyllnadseffekten. De ytterligare 2–3 miljarderna kommer främst i Afrika och Asien. 80 procent av jordens befolkning kommer att bo i Asien och Afrika. Det vi kallar väst, Europa och Amerika, kommer bara att utgöra 20 procent av jordens befolkning.

Hur ser du på klimatfrågan mot bakgrund av befolkningstillväxten?

– Ibland hör jag folk säga att fler fattiga är ett miljöproblem. Det är fel. De fattiga blir visserligen fler men de använder inte så mycket energi. Ekonomisk tillväxt driver resursutnyttjande, inte befolkningstillväxt. De rika länderna gör allt som står i deras makt för att skylla miljöproblemen på någon annan. Den gröna rörelsen måste börja från det rika hållet. Det är fruktansvärt arrogant att tro att andra ska stå tillbaka och inte vilja ha samma materiella saker som vi.

Hur ska man gå tillväga konkret?

– Det centrala är att vi måste minska användning av fossila bränslen. Hur man ska åstadkomma detta yttrar jag mig inte om. Det talas ibland om att vi i Sverige och andra rika länder måste behålla vårt försprång. Det är ren arrogans. Skulle man inte vilja att alla fick vara lika friska och demokratiska? Det kan man väl inte missunna människor. Det är rasismens nya skepnad.

Vilken är din syn på sjukvård utifrån länders olika förutsättningar?

– De flesta människor på jorden får inte de flesta behandlingar de behöver. De grundläggande frågorna är: hur mycket pengar har vi och hur mycket kan vi lägga på sjukvård? Vi kan inte ge

här i samspråk med Bill Gates i London 2012.

Hans Roslings föreläsningar på YouTube ses av miljontals människor. Bilden är från University of Minnesota.

I Shanghai under världsutställningen 2010.

all sjukvård till alla utan måste prioritera. Men frågan är så känslig att ingen tar i den.

Rosling menar att man måste inse att det finns gränser för hur mycket som kan åstadkommas i ett land och att detta beror helt på vilka resurser landet har. Kuba och Vietnam är, enligt honom, två exempel på länder som använder sina resurser så bra det bara går.

– Vietnam har utvecklats starkt och lyckats få ned dödligheten i infektionssjukdomar men morbiditeten är fortfarande hög då de bor så tätt. Nu står man inför andra utmaningar, nämligen de kroniska sjukdomarna. Dessa är dyra att behandla.

Han avser hjärt-kärlsjukdomar, hypertoni och diabetes, det vill säga samma panorama som USA och Västeuropa hade på 1970-talet.

– Den bästa vårdpolitiken i Vietnam är snabb ekonomisk tillväxt. De gör redan så mycket det går utifrån sin ekonomiska situation.

Rosling menar att fattiga länder bara kan få en bättre sjukvård genom ekonomisk tillväxt.

– Det handlar om att prioritera. Statscheferna har generellt förstått detta men inte alltid aktivisterna. Man kan till exempel inte tillhandahålla bröstcancerterapi för offentliga medel i Senegal när man ännu inte har tillhandahållit vaccination, vilket en del human rights-grupper kräver. För att ge bättre vård behövs mer pengar. Jag sammanfattar min uppfattning om sjukvård med »I love money because I know how to use it«.

Något få svenskar känner till är att Etiopien är ett framgångsexempel när det gäller att få bukt med spädbarnsdödlighet.

– När de fängslade journalisterna kom hem stod riksdagsledamöter och sa att man skulle sluta använda biståndspengar till det land som använder dem bäst. Det finns ingen stabilitet i hur de rikaste ser på världen. Man tror

»Två av de viktigaste målen för global utveckling är att utrota extrem fattigdom och sänka resursanvändningen för världens rika ...«

dessutom att det går att ha perspektiv på 3–4 år när det i själva verket tar 20–30 år.

FN:s millenniemål, som bland annat ska minska fattigdom, barna- och mödradödlighet, ska vara uppfyllda 2015 och snart summeras. Rosling har ofta sagt att det är bra att millenniemålen är flera, vilket visar vikten av att tänka brett. Dessutom är ett par av målen, särskilt barnadödlighet, tydligt kvantifierbara med bra data. Men han är långt ifrån okritisk.

– För mig är millenniemålen inte hälsa, utbildning eller energi. Det är heller inte mödrahälsa, barnhälsa eller HIV. Det är i stället att två miljarder fattiga ska få det bättre. Vi ska inte blanda in alla länder i mitten. Som det är nu kan flera mål uppfyllas utan att de når de riktigt fattiga.

Vad saknar du rent konkret i millenniemålen?

– De två viktigaste målen, tvåbarnsfamiljer och ekonomisk tillväxt, finns inte med. Det har man lämnat över till

IMF och världsbanken. Det visar att millenniemålen främst är till för advocacy [opinionsbildning]. Att få ut preventivmedel och minska antalet födande kvinnor driver man inte opinion för. Två av de viktigaste målen för global utveckling är att utrota extrem fattigdom och sänka resursanvändningen för världens rika, vi kan inte skylla miljöproblemen på världens fattiga.

Hur ser du på framtiden om vi tar ett globalt perspektiv och ser på riktigt lång sikt, 100 eller 500 år?

– 500 år är alldeles för lång tid för att ens gissa men 100 år kan man i alla fall försöka. Då ser jag fem möjliga hot. Den extrema fattigdomen kan skapa en instabilitet som i förlängningen är farlig för hela världen. Det innebär att det inte bara är altruism utan ligger i allas egenintresse att utrota extrem fattigdom. Klimatförändringarna är naturligtvis också ett hot, likaså krig. Man kan tänka sig ett scenario där man gör samma misstag i Asien som vi gjort i Europa med en väpnad konflikt eller ett krig mellan USA och Kina. Därtill har vi finansiell kollaps. Slutligen något helt oförutsägbart såsom att en våg av fascism sveper över världen.

Hur rangordnar du hoten?

– Att utrota extrem fattigdom och fixa klimatfrågan är inte omöjligt. Att undvika krig och finansiell kollaps tror jag är svårare.

Ska man tolka det som en dyster profetia?

– Människor frågar mig om jag är optimist eller pessimist och jag svarar att jag är »possiblist«. Det är möjligt att fixa en bättre värld! ■

LÄS MER FN:s millenniemål sidorna 24–36.